

BASMUL POPULAR, DIN PERSPECTIVĂ SEMIOTICĂ

Jordan DATCU*

Dintre cursurile pe care le-a audiat promoția 1952-1957 a Facultății de Filologie a Universității București, cel mai lipsit de interes a fost acela despre creația populară al lui Mitu Grosu. Am scris despre el în cărțile mele *Alte contribuții la etnologia românească* (Editura Universal Dalsi, 2005, p. 178, 181, 184-185) și *Ioan Șerb. Poet, folclorist, editor* (2007, p. 16-19, 22). „Profesorul” nu publicase nimic până atunci și nici după aceea n-a tipărit ceva citabil. Excela în articole precum *Poporul cântă Republica* („Tânărul scriitor”, 1957, nr. 12), *Activitatea folclorică în anii Republicii* („Gazeta literară”, 1957, nr. 52), *Concepția sovietică despre folclor* („Gazeta literară”, 1957, nr. 43) și altele de același fel.

Nu doar studenții din promoția amintită n-au învățat nimic de la el. Sanda Golopenția, care a absolvit în 1961 aceeași secție de limba și literatura română, a fost pur și simplu oripilată de ignoranța celui care era îndrăgostit de folclorul nou: „Eu venisem să fac folclor. Cum știam ce este folclor, cum citisem din cărțile din casă câte ceva, pe alese și după gustul meu, eram absolut curioasă. Și, dintr-o dată, a venit întâlnirea aceasta, ca un fel de jet de apă rece. Mitu Grosu nu era o persoană antipatică, cred că avea calități umane relativ normale, dar cursul a fost o tragedie, pentru că eram foarte mulți oameni care presupun că ar fi fost interesați de folclor și au fost văduviți pe viață de folclor. Erau niște cursuri anoste [...]. El citea mai mult decât vorbea, avea un fel de sfială sau un fel de percepție a vidului propriu, nu-mi dau seama de ce, dar vorbea înghesuit și fără convingere. Deci, practic, era un curs zero...”

Am dat acest lung, dar foarte interesant citat pentru a spune că, totuși, din promoția 1952-1957, patru absolvenți, care nu reținuseră nimic din cursul despre folclor, s-au dedicat, după absolvire, cercetării creației populare. Contaseră în decizia lor studiul unor cărți care nu figurau în bibliografia acelor ani, imboldul primit de la profesori ai lor din liceu și observația directă a fenomenului popular în zonele din care

* Folclorist, istoric literar și editor, București – România.

proveneau. Cei patru sunt Ioan Șerb (1932-2006), Pavel Ruxăndoiu (1934-2015), Ligia Bârgu (s-a născut în 1932 în localitatea Tisa Silvestri, județul Bacău) și autorul acestor însemnări. Toți patru s-au afirmat, într-un fel sau altul, cu sprijinul profesorului Mihai Pop: Pavel Ruxăndoiu a fost repartizat la catedra condusă de acesta și au publicat, în colaborare, *Folclor literar românesc* (1976, ediția a II-a, 1978); Ioan Șerb a fost angajat, în 1959, cu ajutorul lui Mihai Pop și al lui Iorgu Iordan, redactor la Editura pentru Literatură; Ligia Bârgu a fost angajată, în 1957, la Institutul de Folclor, mai întâi redactor la „Revista de folclor” (1957-1959), apoi custode la arhiva Institutului (1959-1960), iar din 1960 până în 1989 cercetător. În fine, eu am fost angajat, în 1963, redactor la Editura pentru Literatură în redacția Folclor, înființată de Ioan Șerb cu sprijinul directorului Ion Bănuță și al redactorului-șef Mihai Șora.

Imaginea științifică a Ligiei Bârgu-Georgescu în lucrări de informare precum *Dicționarul etnologilor români* și *Întâlnirea generațiilor 1949-1994* era irelevantă, fiindu-i citate mai mult antologiile: *Antologie de lirică populară românească* (1980), *Dragi îmi sunt izvoarele, luna și cu soarele. Căntece despre natură* (1983), *Basme cu animale și păsări* (1987). Câteva studii privesc proza populară: *Elemente de etnografie în proza populară* (1971) și *Povestitul, act de comunicare*, ambele apărute în „Revista de Etnografie și Folclor”. Am menționat, e adevărat, în lexiconul meu, că și-a dat, în 1979, doctoratul în filologie cu teza *Topologia personajelor în basmul fantastic*, titlul corect fiind de fapt, la susținere, *Topologia personajelor și funcțiilor în basmul fantastic românesc. Analiză semiotică: semn, comunicare*, dar nici eu și nici altcineva n-a citit-o. Fiind pierdută lucrarea, textul ei a fost găsit târziu și a fost tipărit acum cu titlul *Semnul, în basmul fantastic* (Bacău, 2020, 198 p.)

Sectorul literar al Institutului, din care a făcut parte și Ligia Bârgu-Georgescu, a îmbogățit domeniul cu contribuții de seamă: Mihai Pop, *Metode noi în cercetarea structurii basmelor*, în „Folclor literar”, Timișoara (1967), Ovidiu Bârlea, *Antologie de proză populară epică* (I-III, 1966), Sabina Cornelia Stroescu, *La typologie bibliographique des facéties roumaines* (I-II, 1969) și *Snoava populară românească* (I-IV, 1984-1989), Tony Brill, *Legendele românilor* (I-III, 1994) și *Tipologia legendei populare românești* (I-II, 2005-2006), Sabina Ispas, *Preminte Solomon. Legenda populară românească între canonic și apocrif* (2006), Mihai Canciovici, *Păcală, eroul cosmic din snoava populară românească* (1988).

Ligia Bârgu-Georgescu și-a scris lucrarea de doctorat într-un moment în care avea loc o schimbare de paradigmă în studierea basmelor populare, când exista, în cadrul Institutului de Etnografie și Folclor, Cercul de poetică, îndrumat de profesorii Alexandru Rosetti, Tudor Vianu și Mihai Pop, când a apărut volumul *Semiotica folclorului. Abordare lingvistico-matematică*, sub redacția profesorului Solomon Marcus (1975), în anii în care a fost colegă, la institutul de specialitate din București, cu Sanda Golopenția, din activitatea căreia citează, în lucrarea de doctorat, contribuții precum: *Analiza semantică a poeziei folclorice* (1966), *Grammaire de la parodie* (1969), *Limbă, Simbol, Realitate* (1970), *La Rôtisserie de la Reine Pédauque* (1970), *Paradoxical Proverbs* (1971), *Probleme semiotice în cercetarea folclorului* (1971), *Explorări semiotice* (1971) și *Clasificarea prin „numuri”* (1972).

Pentru determinarea specificului național al basmelor românești, a apreciat că nu doar metoda comparativă este utilă, că „utilizarea unor alte metode capabile să reliefeze elemente concrete ce pot fi puse în opoziție cu materialul de comparat, se impune de la sine”. A optat pentru metoda semiotică, care, „prin posibilitățile sale multiple de adaptare, ce fac posibilă aplicarea ei în diverse domenii de cercetare ni s-a părut cea mai adecvată pentru obținerea acestor elemente concrete”.

Cunoașterea terenului prin numeroase cercetări directe, despuieră celor 1775 de basme inedite din arhiva institutului de specialitate din București, buna cunoaștere a diverselor teorii privind basmul, limpedea definire a termenilor, a semnului prin reproducerea opiniilor unor specialiști precum Oswald Ducrot, Tzvetan Todorov și Charles Sanders Peirce, Gérard Deledalle, Charles Morris și alții sunt calități vădite ale cărții *Semnul, în basmul fantastic*.

O consistentă parte a volumului *Semnul, în basmul fantastic* este rezervată prezentării macrostructurilor basmului, adică semnelor. Pentru modul cum au fost structurate cele 30 de semne îl reproducem pe cel numerotat XXI. *Eroul este urmărit* (definiție: urmărirea, goana; semn convențional: „U”):

– eroul și fiica diavolului, Lodinta, fug împreună, iar fata lasă în urma sa trei scupați, care răspund în locul lor când dracul verifică dacă au fugit sau nu. În felul acesta ei izbutesc să capete distanță în spațiu față de urmăritori (A.I.C.E.D, i 11223).

Am inclus un singur context considerat ca semn care ni s-a părut elocvent pentru legătura sa indexică cu întregul. Scuiatul are rol de indice care funcționează cu dublu rol:

- induce în eroare pe urmăritori;
- ajută pe urmăriți.

Am înclinat inițial spre a introduce ca semne, în domeniul acestei funcții, și obiectele ajutoare în urmărire: perie, gresie, oglindă etc., toate transformându-se în obstacole care opresc pentru o perioadă pe urmăritori sau în final îi omoară. Explicația lor ca semne fiind dificilă pentru stadiul nostru actual de cercetare, am optat pentru neinclusiunea lor.

Inventarul de semne specifice basmului fantastic pe care l-a alcătuit Ligia Bârgu-Georgescu și comentariile despre relațiile acestora cu actanții basmului vădesc excelenta stăpânire a tuturor secțiunilor studiului.

„Contribuția teoretică și metodologică pe care o aduce la studiul semiotic al basmului, în care ne permite să întrevădem nu numai urme ale modului de viață, ci și vestigii ale modului de semnificare, informarea bogată, atent cântărită, analizele pragmatice ale povestitului și sintactice ale semnelor, episoadelor, funcțiilor pe care le avansează fac din lucrarea de față un volum actual pe care mă bucur să aflu că cititorii români îl vor putea în curând consulta” – a scris Sanda Golopenția în referatul – adus la zi – pe care l-a semnat ca membră în comisia de doctorat a Ligiei Bârgu-Georgescu.